

PSİKOSOSYAL AÇIDAN GEZİ DİRENİŞİ ve TOPLUM RUH SAĞLIĞINA ETKİLERİ

Cem KAPTANOĞLU*, Altan EŞSİZÖĞLU**

Özet: Mayıs 2013 sonlarında başlayan Gezi direnişi, dünya üzerinde son yıllarda örnekleri görülmeye başlanan yeni toplumsal hareketler arasında yerini almıştır. Bu yazıda Gezi direnişinin nedenleri, bu direnişe katılanlar, direniş boyunca yaşanan travmatik deneyimler ve sonuçları, yaşanan toplumsal travma ile nasıl baş edileceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Gezi direnişi, yeni toplumsal hareketler, travma.

Psychosocial Aspects of Gezi Rebellion and Effects on Community Mental Health

Abstract: Gezi rebellion has been began end of May 2013 and it has taken place one of the new social movement around the world. In this article was focused on the reasons of Gezi rebellion, participants, traumatic experiences during rebellion and it's results and how to deal with the social trauma.

Key words: Gezi rebellion, new social movements, trauma.

Gezi Parkı eylemleri, tüm Türkiye'ye yayılmış, milyonlarca insanın sokaklara çıktığı, on binlerce insanın katıldığı, polisle çatışmaya girdiği, sayısız miting ve gösterileri, işgalleri kapsayan ayrıca küresel yankıları olan bir toplumsal hareket. Çevreci grupların birkaç yıl önce başlayan ve sessizce sürmekte olan Gezi Parkı'nı korumaya yönelik çabalarının, 31 Mayıs günü kitleleşerek bir direnişe dönüşmesinde, gençlerin önemli rolü olduğunu belirtmek gerek. Haziran'ın ilk günlerinde aldığı şekil itibarıyla Gezi Parkı eylemlerini, çevreci değerler merkezinde gelişmiş, en azından başlangıçta ağırlıklı olarak gençlerin oluşturduğu ancak çok farklı toplumsal kesimlerin de farklı saiklerle katıldığı, bir yeni toplumsal hareket olarak tanımlayabiliriz (**Mellucci, 1980**). Buradaki yeni niteliğini, Türkiye için yeni olmasından değil, dünyada yeni toplumsal hareketler (new social movements) olarak anılan hareketlerle Gezi direnişinin ortak özellikler taşımasından ötürü kullanıyoruz. Dünyada özellikle 1980'lerden sonra ivme kazanan daha çok değer yönelimli, kültürel kimlikler temelinde gelişen, çevreci, feminist, etnik, dinsel vb. toplumsal hareketlerin Türkiye'de yaşanan bir örneğidir Gezi isyanı veya direnişi.

Sosyal ağlar üzerinden iletişim içinde olan binlerce genç, zaten zaman zaman bu ağlar üzerinden dürumsal, geçici, gevşek örgütlenmeler oluşturarak eğitim, sanat, spor, sosyal yardımlaşma gibi konularda, protesto veya dayanışmak için yüz yüze ilişkiler kurup, gerçek hayata müdahalelerde bulunuyorlardı. Ağaçların sökülmesini önlemek için sosyal medya üzerinden yapılan bir dayanışma çağrısına yanıt vermeleriyle gelişen olaylar ve karşılaştıkları devlet şiddeti, Gezi direnişini başlattı. Taksim'e gelerek veya başka semtlerde, şehirlerde sokaklara çıkarak direnişe destek verenlerin, sınıfsal yapıları, yaş dilimleri, kimlikleri bakımından çeşitlilik gösterdiklerini biliyoruz. Tüm bu farklı kesimlerin ortak noktaları ise, farklı nedenlerle de olsa iktidardan, yönetenlerden, özellikle de Başbakan'ın despotik söylem ve yönetim tarzından hoşnut olmamalarıydı. Başbakanın despot bir baba edasıyla topluma ısrarla dayattığı İslami, muhafazakar beden politikaları veya biyo-politikalar, toplumsal hayata, özellikle kentli-laik kesimlerin gündelik yaşamlarına, öfke ve isyan duyguları yaratmadan müdahalede bulunamazdı. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) yüzde ellilik çoğunluk despotizminin, öteki

*Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD.

**Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD.

bedenleri/kimlikleri zapturapt altına alma projesinin Taksim'de meydana çıkan simgesel ifadesi olarak ağaçların sökülmesi, tarihi direnişi başlattı. Toplumsal muhalefetin Taksim'deki sembollerinin meydandan çıkarılmak istenmesi, başta gençler ve kadınlar olmak üzere geniş kesimleri, bu sembollerde ifade bulan kimliklerini, yaşam tarzı ve ilişkilerini savunmaya zorladı. Çevreci, feminist, Alevi, Kürt, Laik, Cumhuriyetçi, Ulusalıcı, vb. olarak kendisini tanımlayan farklı kültürel kimliklerden birey veya toplulukların kimlik değerlerine hoyratça saldıran iktidara, "çizmeyi aşma!" tepkisi, tartışmasız bir kültürel ortak değer olan, "doğayı sev yeşili koru"nun savunulmasında ifadesini buldu. Bu nedenle Gezi Parkı eylemlerini, Gezi Parkı'nı işgal eden gençlerle yapılmış anketler üzerinden anlamaya çalışmak yanıltıcı olur. Gezi Parkı eylemleri, pencerede tencere tava çalanlardan destek grevi yapan emekçilere, Anadolu kentlerinde meydanları dolduran yüz binleri kapsayan çok geniş ve heterojen bir kitle hareketidir (**Kaptanoğlu, 2013a**).

"Birkaç ağaç" meselesi mi?

G.Rudé, Tarihte Kalabalık adlı kitabında, halk ayaklanmalarının dinamikleriyle ilgili şunları söyler: "Kalabalık ayaklanabilir, çünkü açtır veya öyle olmaktan korkmaktadır, çünkü derin bir toplumsal hoşnutsuzluk içindedir, çünkü acil bir reform veya bir dönüm noktası aramaktadır, çünkü bir düşmanı alt etmek veya bir kahramanı alkışlamak istemektedir. Fakat bu nedenlerden biri nadiren tek başıdır." Siyaset bilimci E. Laclau'ya göre, bu doyurulmamış talepler çoğulluğu (açlık, reform, zafer kazanmak veya yeşili korumak...), birbirlerinden yalıtılmış olarak kalmayıp, aralarında bir eşdeğerlik ilişkisi kurulabilir. Bir başka deyişle, tikel bir talep doyurulmadığında, diğer doyurulmamış taleplerle bir dayanışmaya girecektir. İşte bu dayanışma, halk ayaklanmasının kıvılcımını çakar (**Laclau, 1992**). Gezi Parkı'nda da, sökülme bekleyen ağaçlar, farklı kesimler için, iktidarın kendi hayatlarından sökülme atmaya çalıştığına inandıkları şeyleri üst belirleyen bir sembolik anlam kazandı.

Halkın eşdeğerlik kazanmış toplumsal taleplerinin bazıları, Gezi'de olduğu gibi ayrıcalık kazanarak, özel bir rol üstlenirler. Bir başka deyişle aç kalmaktan korkan bir işsiz, "Diyabet kapatılsın" diyen bir Alevi, "Kahrolsun bağzı şeyler" diyen bir üniversite öğrencisi, Gezi Parkı'ndaki ağaçları söktürmemek için ölümü göze alarak polisle çatışmaya girebilir. Bu durumda, sökülme bekleyen ağaçlar artık asla yalnızca "birkaç tane ağaç" değildir. "Mağdur

ağaçlar" ve onları iktidara karşı savunmak, farklı yoksunlukların doyurulması taleplerinin yerine geçeni, metaforu olarak, somut kendiliğini aşan farklı bir anlam yüklenmiştir. E. Laclau, bu aşkın göstere-ne "boş gösteren" adını verir (**Laclau, 2007**). Boş gösteren, kendini aşan bir bütünü temsil etmeyi üstlenen parçadır, bir başka deyişle artık o "bütün olan parçadır". Bu nedenle Gezi direnişinde "Her yer Taksim her yer direniş!" tir. Bu anlamda, Gezi Parkı'ndaki ağaçların önem ve etkileri, "bütün olan parça" olmalarından kaynaklanmaktadır. "Boş gösteren"e hangi toplumsal taleplerin yansıtacağı ve bununla doğrudan bağlantılı olarak, "boş gösteren" in hangi söyleme (ulusalıcı, liberal, sosyalist, faşist vb.) eklemleneceği ise, siyasal mücadelenin temel sorunsalıdır.

"Sıcak bellek mekanı" olarak Taksim

Gezi isyanı gibi bir toplumsal hareketin, iktidarın Taksim Meydanı'nda yapmak istediği bir düzenleme projesine tepki olarak başlaması tesadüf değildir. Taksim Meydanı, Osmanlı'dan günümüze toplumsal mücadeleler tarihimizin mimari-kültürel bellek kayıtlarının tutulduğu hatta kazındığı en önemli kamusal alanlardan biridir. Bastırıp unuttukları, sembolize edip sahiplendikleriyle, aynen belleklerimiz gibi bir mücadele meydanıdır Taksim. Bu meydana dikilen anıtlar, yapılan binalar-yollar, kurulan barikatlar, toplumsal sınıfsal mücadelenin gösterenleri olarak okunabilir. Bugünkü Gezi Parkı, Osmanlı Topçu Kışlası inşa edilmeden çok önce, büyük bir Ermeni Mezarlığı'ydı. Osmanlı Topçu Kışlası 1806'da bu mezarlığın üzerine yapıldı. Dönemin İstanbul valisi- Belediye Başkanı- Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) İl Başkanı (hepsi) olan Lütfi Kırdar, 1940 yılında Osmanlı Kışlası'nı yıktırdı ve yerine, Milli Şef İsmet İnönü'nün heykelinin dikileceği İnönü (Şimdiki Taksim) Gezisi'ni oluşturdu. 1940'ların siyasi ortamı, toplumsal mücadeledeki güç dengesi, İnönü'nün heykelinin başka bir yere konulmasını ve İnönü Gezisi'nin isminin Taksim Gezisi olarak değiştirilmesini getirdi (**Delon, 2002**). Bu gün ise, iktidar bloğunun çiçeği burnunda egemeni AKP, Ermeni Mezarlığı'nın üzerine yapılmış İnönü Gezisi'nin üzerine, CHP'nin yıktığı Osmanlı Kışlası'nı alışveriş merkezi (AVM) olarak yeniden yapmak istiyor. Topçu Kışlası, Abdülhamid yanlısı askerlerin "din elden gidiyor" diyerek ittihatçı subaylara karşı ayaklandıkları bir isyanın merkezi olmasıyla ve özellikle de bu isyanın ittihatçı Hareket Ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmasıyla Başbakan için önemli bir sembolik anlama sahip. İttihatçı olarak gördüğü CHP'nin yıktığı Kışla'yı, neoliberal bir konsept için-

de yeniden yaparak "meydan benim" demek istiyor. İktidar bloğunda yerini sağlamlaştıran her egemen güç bunu yapmaya çalıştı. Örneğin Meydan'a lüks bir otel yapma projesi A. Menderes'e aittir. Etap Marmara veya 1977'nin Intercontinental Otel'i bu projenin ürünüdür. Ancak halk, toplumsal muhalefet, beş yıldızlı otellerle, kışlalarla, AVM'lerle, Taksim'e çıkamaz. Onlar için Taksim'e çıkmak, Taksim'deki mekan ve ilişkilerle simgesel anlam bulan toplumsal mücadele meydanında etkin bir özne olarak yer almakla yani mitinglerle, anmalarla, protesto yürüyüşleriyle, basın açıklamalarıyla yani kendilerine dayatılan her türlü antidemokratik "projeye" direnişle ve demokratik taleplerini Taksim Meydan'ında haykırarak mümkün. Devletin, AKP'nin, halka dayattığı Taksim Meydanı Projesi'nin, halkın Taksim Meydan'ında tek var oluş olanağını yani sınıf mücadelesinin meydana çıkmasını engelleme projesi olduğu 1 Mayıs 2013'de açıkça görüldü. İktidar, 1 Mayıs'lar da dahil, emekçilerin, toplumsal muhalefetin, Taksim'e çıkmasını ebediyen engellemek istiyor. Ancak Taksim'de yenilmenin ne demek olduğunu, 1977 Mayıs'ından bu yana çok iyi bilen halk, buna Gezi direnişi ile izin vermeyeceğini gösterdi. 1 Mayıs 1977'nin travmatik anılarıyla toplumsal belleğimize bir "sıcak bellek mekanı" olarak kazanmış olan Taksim Meydan'ında yapılacak en küçük bir değişikliğin bir türlü hesaplaşıp geçmişe gömmediğimiz bu travmatik anıları canlandırmaması olanaksızdı. Taksim Meydanı ve onun bir parçası olan Gezi Parkı, Türkiye halkları için Diyarbakır Cezaevi, Madımak Otel'i gibi çok önemli bir bellek mekanıdır. Bu mekanda keyfi değişiklikler yapmak, topluma yönelik bir simgesel şiddet eylemidir. Taksim, özellikle toplumsal muhalefet, emek güçleri için kimliklerinin bir parçasıdır yani bir kimlik mekanıdır. Geniş toplumsal kesimlere Taksim, coşkulu veya örseleyici anılar, yaşantılarla 1 Mayıs'ları, siyasal gösterileri, protestoları veya sevdikleriyle buluşma, karşılaşma anlarını hatırlatır, çağırıştırır. Kısaca Taksim, travmatik ve/veya coşkulu duygu ve anılarla yüklü bir sıcak bellek mekanıdır. Sıcaktır çünkü Taksim'de yaşanan toplumsal travmalarla henüz gerektiği gibi yüzleşip, hesaplaşıp soğutamadık. Bu nedenle de hoyratlıkla dokunmak isteyenlerin ellerini, Haziran 2013 ayaklanmasında olduğu gibi yakar.

Türkiye'de toplumsal mücadele meydanında yer alan aktörler, sosyal, sınıfsal güç dengelerindeki konumlarına göre Taksim Meydanı'na çıkarlar. Taksim, toplumsal aktörlerin boy gösterdiği bir sahne gibidir. Siyaset meydanında güç dengeleri aleyhlerine dönen birçok toplumsal, siyasal yapı, bu

simgesel sahneden de çekilmiş veya dışlanmış. AKP, Taksim'e, bir cami yaparak "çıkısa", belki güçlü bir dirençle karşılaşmayacaktı. Ama O, cami ile yetinmeyip, Gezi Parkı'nı, AKM'yi, yani tüm Meydan'ı istedi. Oysa Taksim hiçbir dönemde yalnızca iktidardakilerin, egemenlerin meydanı olmadı. Sivil toplumsal güçlerin, muhaliflerin Taksim'e çıkma arzuları, devletin otoritesine en güvendiği, "Meydan benim" dediği dönemlerde bile, devletluları, Sular İdaresi'nin önünde 7/24 polis bekletmeye mecbur etti. Kısaca, toplumsal muhalefetin kendisi olmasa da, etkisi her zaman Taksim'deydi. Ayrıca Taksim ve çevresi, farklı sınıfların, kimliklerin, laik, marjinal, sıra dışı yaşam tarzlarının, kendilerini görece özgür bir şekilde sergiledikleri bir kamusal alandı. AKP, Taksim Gezi Parkı'ndaki ağaçların asla yalnızca birer ağaç olmadıklarının, çok farklı şeylerin yerine geçeni, simgesi olduklarının farkındaydı. Ancak o ağaçların temsil ettiği toplumsal ilişkiler ve yaşam tarzlarını Taksim'den söküp atabileceğini düşünmekle büyük bir hata yaptı ve bu hatasını hala sürdürüyor. Park ve ağaçlarıyla kendisine Taksim'de yer bulan toplumsal muhalefet, Taksim'den ağaçların sökülmesinin, yalnızca bir çevre sorunu değil, kimliği-ne, yaşam tarzına yönelik bir müdahale olduğunu biliyordu. Direnenler, Taksim'den çıkarılmanın, sağ muhafazakar iktidarın, neoliberal talan politikalarına, yeme-içmekten oturup kalkmaya, cinsellikten çocuk doğurup yetiştirmeye yaşamın her veçhesine gözünü dikmiş, din referanslı despot beden politikalarına teslim olmak anlamına geleceğinin farkındaydı. Toplumu, farklı sınıf ve kimlikleri, keyfince eğip bükebileceği vehmine kapılan iktidarın, Taksim'i de istediği gibi düzenleme küstahlığı Taksim Direnişi ile ayağına dolaştı. Bu nedenle AKP'nin en çılgın projesi, Taksim Projesi'dir diyebiliriz.

Direnışçiler kimlerdi?

Gezi direnişini sınıf temelli bir bakışla yorumlayabilmenin bazı zorlukları olduğu açık. Benzer zorluklar, yakın zamanda gerçekleşen, ABD'deki "Wall Street'i işgal et" ve İspanya'daki "Öfkeliler" hareketleri veya daha genel anlamda feminist, çevreci, savaş karşıtı, etnik, radikal dinci vb. kimliklere dayalı toplumsal hareketler için de geçerli. Marks ve Engels'in 1848'de söyledikleri "Tüm tarih, sınıf mücadeleleri tarihidir" sözü, 1970'lere gelinceye kadar, tüm toplumsal hareketlerin analizinde kullanılan temel kılavuzdu (**Marx, 2013**). Ancak kültürel kimlikler üzerinde yükselen toplumsal hareketlerin hızla güç kazanmasıyla, bu hareketleri, sınıf temelli yaklaşımla anlamının mümkün olmadığını ileri sürenlerin sayısı arttı. Sınıf temelinde açıklamanın

daha kolay olduğu eski toplumsal hareketlerden (örneğin, 15-16 Haziran işçi direnişi) farklı olan Gezi direnişi gibi toplumsal hareketlere, eskilerle farklılıklarını vurgulamak için, "Yeni toplumsal hareketler" adı veriliyor.

Yeni toplumsal hareketler, endüstriyel kapitalizme özgü geleneksel işçi sınıfı hareketlerinden farklı olarak, geç kapitalizmin bilgi toplumlarının sınıfsal çeşitliliği zemininde gelişen hareketler. Bunlar, belirli değerler üzerinden eylemde bulunan, tepki veren toplumsal grupların bir araya gelmesiyle ortaya çıkıyorlar ve değer yönelimlidir. Bir başka deyişle, "daha yeşil çevre", "şiddetten arınmış bir dünya", "özel hayata saygı", "deney hayvanlarına özgürlük" gibi değerleri, siyasi parti veya çıkar gruplarından farklı olarak, daha yüce bir hedef uğrunda araçsallaştırmadan savunuyorlar. Yeni toplumsal hareketler, büyük anlatıları rehber edinen, yerleşik düzeni kökten değiştirme idealleri olan ve bu ideallerin yansıtıldığı bir liderin olduğu eski hareketlerden, "hemen-şimdi-burada" ya odaklanmaları ve öndersiz olmalarıyla farklılar. Değer yönelimli taleplerinin, "hemen-şimdi-burada" ya odaklanmış olması, öncesi olmayan belki sonrası da olmayacak, durumsal ve hızlı örgütlenme ve tepki vermelerini mümkün kılıyor. Ancak doğrudan sınıf çıkarları temelinde gelişmiyor olmaları, bu hareketlerin enerjilerini, örtük bir sınıfsal hoşnutsuzluk duygusundan almadıkları anlamına da gelmiyor.

Gezi direnişine işçi sınıfının örgütleriyle katılmadığını biliyoruz. Ancak Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DISK) ve Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu'nun (KESK) destek grevini, pek çok şehirde sokaklara çıkanların mavi yakalı endüstri işçileri, beyaz yakalı ücretli işçiler, hizmet sektörünün emekçileri, kent yoksulları, işsizler olduğu gerçeğini de unutmamamız gerekir. Orta sınıf mensubu olarak tanımlanabilecek profesyonel meslek grupları yani hekimler, mühendisler, avukatlar, Türk Tabipleri Birliği (TTB), Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odaları Birliği (TMMOB), Barolar Birliği gibi örgütleriyle hareketin içinde yer almışlardır. Bu meslek örgütlerine üye profesyoneller arasında proleterleşenlerin sayısının gittikçe arttığını, ücretleri, mesleki konum ve çalışma koşullarından hoşnut olmayan bu kesimin, meslek örgütlerinin yönetimlerinde etkin olduğunu biliyoruz. Bu özellikleriyle Gezi direnişine katılan profesyonellerin de azımsanmayacak düzeyde sınıfsal hoşnutsuzluk ve öfkeleri olduğu söylenebilir. Gezi direnişinde kültürel kimliklerine tehdit algısı temelinde kitlesel olarak yer alan Aleviler ve Kemalist-laik

çevrelerin, sınıfsal açıdan karma gruplar olduklarını belirtmek gerekir. Bu çerçevede, tüm bu grupları orta sınıf parantezine almak uygun değildir. Özellikle direnişe katılan öğrencileri ailelerinin sınıfsal yapılarına göndermeyle orta sınıf mensupları olarak nitelendirmek önemli bir hatadır. Gezi direnişi, Gezi Parkı'nda başlayıp bitmedi, İstanbul'un çeşitli semtlerine, Türkiye'nin tüm kentlerine yayıldı. Direnişe katılan öğrencilerin tümüne değin sınıfsal bir nitelendirme elimizdeki verilerle olanaksızdır. Direnişin diline, söylemine bakarak, tüm direnişçi öğrencileri, aile terbiyesi almış, espritüel, parasal sorunu olmayan, iyi okullarda okumuş üst orta sınıf mensubu "masum" çocuklar olarak sınıflamak zorlama olur. Öğrencileri sınıfsal olarak bir yere yerleştirmek istiyorsak onlar, büyük çoğunluğu mezun olduktan sonra iş bulamayıp, yedek iş gücüne katılacak veya eğitimlerinin düzeyine göre nitelsiz ve %70 olasılıkla eğitim aldıkları alanla alakası olmayan işlerde, düşük ücretlerle çalışacak, potansiyel emekçilerdir. Başta öğrenciler olmak üzere direnişçilerin önemli bir kısmı, "mucizeler yaratan", dünyanın 17. büyük ekonomisinden hak ettiklerini alamadıklarına veya alamayacaklarına inanmaktadır. Gelir adaletsizliği ve fırsat eşitsizliği nedeniyle mağdur edildikleri ve zenginliklerin "yandaşlara" aktarıldığı algısına sahiptirler. İktidarın, din dışı hatta Sünni İslam dışında kalan tüm yaşam biçimleri ve kimlik değerlerini aşağılayıp mağdur eden söylem ve politikalarına duyulan öfke, direnişi yaygınlaştırıp güçlendiren sınıf temelli mağduriyetleri ve sınıfsal öfkenin göz ardı edilmesine neden olmamalıdır. Sonuçta toplumsal öfke sınıfsal öfkeden ayrı düşünülemez.

"Masum çevreci gençler" ve "Marjinal unsurlar"

Gezi direnişinin omurgasını oluşturan gençleri tanımlayan, yukarıda belirtilen genel "genç olma" özelliklerinin ötesinde, belirli bir kuşaktan (jenerasyon) genç olma halidir. Belirli bir yaş grubunu farklı bir kuşak olarak tanımlayabilmek için, o yaş grubunun, düşünce, duygu ve davranışlarını belirleyen ortak toplumsal/küresel etki ve deneyimleri paylaşıyor olmaları gerekir. Ayrıca onları diğer kuşaklardan ayıran ve daha ileri yaşlara taşıyacakları belirli değerler ve yönelimleri olmalıdır. Kuşaklar arası ayırım, belirli toplumsal/küresel-tarihi ayrımlarla genellikle örtüşür. Örneğin, "savaş sonrası kuşağı", "Cumhuriyet kuşağı", "68 kuşağı" gibi. Söz konusu gençleri ayrı bir kuşak yapan temel özellik ebeveynleriyle ilişkilerinin nitelikleri veya "özgürlüğüne düşkün olmak", "sevgiyle büyütülmek" gibi ortak kişisel özellikler değildir. Bir kuşaktan söz ediyorsak yukarıda belirttiğimiz gibi

bu gençlerin düşünce, duygu ve davranışlarını belirleyen ortak toplumsal, küresel etki ve deneyimlerin olması gerekir. Bu anlamda bu gençleri farklı bir kuşak yapan temel etken; geç kapitalizmin enformasyon ağlarına doğmuş olmalarıdır, onlar aynı zamanda sosyal ağ kuşağıdır. Kabaca 1980-1995 arasında doğanlardan oluşan bu kuşak, bilgiye ulaşma ve paylaşma biçimleri açısından köklü, küresel bir dönüşüm deneyimini birlikte yaşamıştır. Onları kuşak yapan bu ortak deneyim küresel olduğu için "dış mihraklar"ın etkisine daha önceki kuşakların hiç olmadıkları kadar açıktırlar. Bazı yazarların "Y kuşağı" açılmış haliyle "whY kuşağı" veya Türkçesiyle "Nasıl yani kuşağı" adını verdiği bu kuşak, isimden de anlaşılacağı gibi sorgulayan bir kuşaktır. Bu kuşağın ortak bazı özelliklerinden söz edeceksek ebeveynlerinin yüzlerinden daha fazla gördükleri "ara yüzler"ın etkilerini tartışmak gerekir. Aile yapısındaki, anne-baba tutumlarındaki olumlu değişim iddialarının hiçbir bilimsel temeli yoktur. Bu çocuklar, toplumda boşanma oranlarının hızla arttığı, parçalanmış ailelerde yetişenlerin daha fazla olduğu, alkol madde kullanımının yine hızla arttığı, anne ve babalarında alkol ve madde ile ilişkili sorunlara daha fazla rastlanılan, ev içi şiddet ve cinsel istismara eski kuşaklara göre daha az uğramayan, ruhsal sorunların, özellikle çocukluk çağı ruhsal sorunlarının, hızla arttığı bir zaman diliminde yetişen çocuklardır. Daha önceki kuşaklardan farklı olarak "ağ çocukları" ailenin veya yakın çevrelerinin dışında sanal ortamda sosyalleşebilen, kendilerine çevrimiçi bir hayat kurabilen çocuklardır. Çevrimiçi hayatlar, Tahrir'den Zuccotti Park'a oradan Gezi Parkı'na "çevrim dışı"na çıkabiliyor. Gezi direnişçisi gençlerin, modern Türkiye'nin kentli orta üst sınıf ailelerinin çocukları oldukları önyargısından çıkarak "ailelerindeki sevgi ortamı"nın gençlerin tutum ve davranışlarına olan etkilerine dayalı çeşitli yorumlar yapıldı. Söz konusu "masum" genç prototipi, tamamen idealize ettikleri kendi orta sınıf çocuk yetiştirme tarzlarını Gezi Parkı direnişçisi gençlere yansıtan, onlarda kendi "iyi" ve "masum" evlat ideallerini görenlerin yanılması olarak değerlendirilebilir. Onlar "sevgi dolu aile ortamlarının" değil, bilgi ve uyaran dolu küresel "sosyal ağların" çocukları. Beklediği gibi bazıları, yeterince sevgi görmüş şanslı çocuklar, bazıları ise yeterince sevgi görememiş hatta örselenmiş çocuklar. Eğer sözünü ettiğimiz, Gezi Parkı içinde yapılmış anketlerin örneklemelerine ağırlıklı yansıyan çoğunluğu orta-üst sınıftan kentli üniversite öğrencileri veya genç beyaz yakalı çalışanlar ise, ancak eski kuşaklara göre aile ve okulda daha özgür yetiştirildiklerini belki

ileri sürebiliriz daha fazlasını değil (**Kaptanoğlu, 2013b**).

"Gezi ruhu"

Gezi ruhu, bir duyguyu anlattığı kadar bir kimliğe de gönderme yapıyor. Bu ruh, birlikte ortak bir değeri savunmanın, ortak bir "düşmana" karşı direnmenin, savunurken ve direnirken dayanışmanın, paylaşmanın, ortaklaşmanın, yakınlaşmanın duygusu ve ruhu. Tüm bu ortak özdeşimler, paylaşımlar, ortak popüler bir kimlik duygusu olarak Gezi ruhunu yarattı. Bu ruhu yaşatmak geliştirmek isteyenler forumlarda, park, sokak ve meydanlarda mücadeleye devam ediyor. Grup psikolojisi açısından, aynı safta yer alan veya aynı ruh halini paylaşan farklı toplumsal grupları bir arada tutan veya ortak ruhu üreten birbiriyle çatışan iki etken vardır. Birincisi, bir grubu oluşturan özneler tarafından paylaşılan ortak bir duygu ve bu duyguyla iç içe geçmiş bir ortak talep. İkincisi ise grubu oluşturanları birbirinden ayıran, fark. Birbiriyle uyumsuz hatta birbirine düşman olan ortaklık ve fark, tüm toplumsal grupların iç dinamiğini belirler. Çünkü gruplar, fark ve ortaklık arasındaki yok edilemez gerilimin üzerinde kurulurlar. Toplum, doyurulmayan tikel talepler denizidir ("AVM değil park", "polis defol", "Tayyip istifa", "Silivri'ye özgürlük", "Diyanet tasfiye edilsin", "Anadilde eğitim", "cinsiyet ayırımına son" vb.). Her toplumsal grup veya özne için, ortak bir talebin olduğu yerde, ötekinin batıcı farklılığı da olacaktır. Tikel (singular) bir doyurulmamış talebin ortak/eşdeğer bir talebe dönüşebilmesi, ancak ötekilerin doyurulmamış talepleriyle bir araya gelebilmesiyle mümkündür. Bir başka deyişle, kitlesel hareketlerin dağılıp erimemeleri için, onları oluşturan farklı grupları yatay olarak kesen eşdeğer taleplerin ve bunlara eşlik eden ortak duyguların yaşanması gerekir. Bu bir araya gelişin genellikle kendiliğinden olmadığını, bir inşa sürecini gerektirdiğini vurgulamalıyız (Taksim Dayanışma, forumlar, sosyal medya, sol siyasal partiler gibi). Farklı grupların tikel yoksunlukları, toplumsal alanda eşdeğerlik ve eş duygulanımlar üretecek bir gösterene (yok edilmek üzere olan Gezi Parkı/ağaçlar) ve onun merkezinde kurulmuş bir öyküye veya söyleme dahil edilerek "Gezi ruhu" veya "Gezi kimliği" kurulabilmiştir. Doyurulmamış sınıfsal, kimliksel öfke ve talepler denizi olan toplum veya "halk", bu doyurulmamış talepler arasında eşdeğerlilik/ortaklık ilişkisi kurduğu andan itibaren çalkalanmaya başlar. Toplumsal gruplar veya "halk" için, "Gezi Parkı" veya "ağaç" asla artık sadece ağaç veya park değildir. Grubu oluşturan farklı alt gruplar, Gezi Parkı'ndaki ağaçları, doyurulmamış taleplerinin yerine geçeni/symbolü

olarak görmektedirler. İşte bu ortak bir ideal (ağaçları korumak) ile özdeşleşmek ve ağaçları kesmek isteyen ötekilere karşı ortak bir öfkeyle birleşmek, Gezi ruhunun temel dinamiğidir (**Kaptanoğlu, 2013c**).

“Gezi dili”

İktidardakiler, Gezi direnişinde “beş benzemez”in bir araya gelmesine şaşırıyorlar. “Beş benzemez”, onları “benzemez” kılan farklı yanları aleyhine güçlenen ortaklık veya benzerlikleri, tümünde ortak duygular yaratan bir söylem içinde eklemelenebildiği için bir araya gelebildi. Eklemleyici söylem, önce sosyal medyada çevrimiçi olarak kurulan sonra çevrimdışına çıkıp duvarlarda, meydanlarda, parklarda yankılanan özgürlükçü, eleştirel, mizahi bir politik dil tarafından üretildi. Bu dil, alışık olduğumuz politik dilin aksine, en doğruyu bildiği iddiasında olan, kesin, sert bir dil değildir. Neye karşı olduğunu genel olarak tanımlayan, ancak farklı unsurların kendi atıfları çerçevesinde kolayca kendilerinin kılabildikleri, muğlak, gevşek bir dildir Gezi’nin dili. “Beş benzemez”i yatay olarak kesebilmesinde bu özelliğinin etkisi büyüktür.

Ortak/eşdeğer doyurulmamış talepler, farklı unsurları bir araya getirirken, bu talepleri karşılamayan, önemsemeyen veya bastırmaya çalışan ötekini, yani hasımlarını da kurar. Gezi direnişi, “diliyle”, “söylemiyle”, “ruhuyla” otoriteryanizme, despotizme, her türlü ayrımcılığa, neoliberal talana ve iktidardaki AKP’ye karşı bir hareket olarak kendini kurdu. Bu anlamda, direnenlere, duracakları yeri işaret eden bir sınır çizgisi veya barikatlar var. Çünkü her kimlik uzlaşmaz bir farkı veya ötekini tanımlamadan kendisini kuramaz. Gezi direnişçilerinin, Başbakan’ın kendilerini aşağılamak için kullandığı “çapulcu” sıfatını, tereddütsüz bir coşkuyla benimsemeleri bunun önemli bir göstergesidir. Başbakan’ın ötekisi olduklarını, onun “hakaret” sözcüğüyle özdeşleşerek ilan eden “Gezi kimliğinin”, ötekilerle arasına çizdiği bu sınır çizgisi, kesinlikle yalnızca AKP zihniyeti ve ona karşı olanları ayıran bir çizgi değildir. AKP zihniyeti ve destekçileri, toplumu ikiye bölen bu sınırın öte tarafında kalan unsurlardan yalnızca bir kısmıdır. AKP dışındaki otoriteryan, totaliteryan, militarist, ayrımcı, antidemokratik tüm zihniyet ve politik tutumlar da Gezi ruhunun karşısına aldığı ötekiler veya hasımlardır. Gezi dili/söylemi, sınırın öteki tarafındakilerin arkaik antidemokratik taleplerini dışlayarak, halkın yani ayrıcalıksız

çoğunluğun-çoğulluğun demokratik taleplerini dile getirmeye çalıştı. Gezi dilinin, bu dışlama işlevini yerine getiremeyecek kadar muğlaklaşması, ötekilerle arasındaki sınırın silinmesi; özgürlükçü, eşitlikçi, devrimci kimliğini/ruhunu kaybederek dağılması demektir. Eylemler sırasında patriarkal, cinsiyetçi küfür diline, birilerinin askeri olmaya soyunan militarist dile vb. gezi diliyle “Kadına, ibneye, orospuya küfretme!”, “Mustafa Keser’in askerleriyiz!” tepkileriyle yanıt verildi.

Gezi dilinin bir diğer özelliği de mizahi bir dil olmasıdır. Mizah, anlam ve anlamsızlık arasındaki kontrast üzerine kurulur. Bizim için bir anlamı varmış gibi gelen şeyi tümüyle anlamsız olarak görmeye başladığımız yerde, gülünç ortaya çıkar. Mizahın yeri, görünenle onun örttüğü hakikat arasındaki mesafedir. Görünen veya resmiyette olan, hakikatten uzaklaşıp koptuğu zaman mizah, oluşan gerilimi, öfkeyi boşaltan en rafine yoldur. Hakikatle bize gösterilen, söylenen arasındaki bu mesafeyi esprili sloganlarıyla “kat eden” Gezi direnişçisi gençlerin dokundukları her şeyden mizah üretmeleri şaşırtıcı değildir. Bu gençlere, içinde öğütülmek istedikleri eğitim sistemi, izledikleri TV kanalları, kelli fellî yöneticiler tarafından çok şey anlatıldı. Onlar dinlediler, hatta bu saçmalıklara ortak olmak zorunda kaldılar ama anlatılanların tutarsızlığını, hakikatten uzaklığını da bir yandan fark edip anlamlı diye yutturulmak istenenin anlamsızlığına tanıklık ettiler. Tanıklıkla yetinmediler, oluşturdukları alt kültür içinde, evde, okulda, TV’de kendilerine anlatılanların anlamsızlığıyla hakikatten uzaklığıyla dalgalarını geçtiler. Ayrıca kendilerinden önceki diğer kuşaklara göre şanslıydılar. Dışarının ikiyüzlülüğüne direnmelerini kolaylaştıracak Youtube, Twitter, Facebook gibi platformları vardı. Bol bol Leman, Gırgır, Uykusuz okudular. Onların, eleştirelinin, kafa bulmanın, dalga geçmenin, bazen sövmenin gırla gittiği farklı dillerine tanık olan biz dışarıdakiler çok şaşırdık, çok güldük.

Toplumsal olaylarda geleneksel medyaya bağımlı olan daha önceki kuşaklardan farklı olarak bu kuşak, bilgiye ticari medyayı komik duruma düşürecek kıvraklıkla ulaşabiliyor. Doğal olarak görünenin ardında olup biteni ticari veya devletli olmayan, patronsuz, RTÜK’süz, paralel kanallardan çevrimiçi izlemenin ruh halinin gırgırsız, şamatasız, esprisiz olmaması olanaksızdır. Mizah, söylediğimiz, yaptığımızdaki çatlaklar üzerine inşa ediliyor.

Gezi direnişi ve toplum ruh sağlığı

Osmanlı'dan bu yana, ülkede olup bitenlere müdahil olması hep engellenmiş, en olağan demokratik talepleri şiddetle bastırılmış Türkiye halkları, iktidardakilere karşı pek çok kez isyan etmiştir. Geçmişteki halk isyanları acımasızca bastırılrsa da, Şeyh Bedreddin İsyanı'ndan 15-16 Haziran İşçi Ayaklanması'na hepsi toplumsal belleğimizde önemli izler bırakmıştır. Toplumun boyun eğme-yerek kendisi ile ilgili konularda inisiyatif aldığı bu toplumsal hareketler, büyük acılara neden olsa da halkın kendine güven ve cesaretini arttıran bir etkiye sahiptir. Halkın, kolektif bir özne olarak toplumsal mücadele meydanına çıktığı, ortak idealler için, birlik ve dayanışma içinde mücadele ettiği isyan günleri, acı ve dehşetin yanı sıra coşku ve siyasal olgunlaşmanın, ortak bir kimliği, ruhu inşa etmenin hazzının da yaşandığı dönemeçleridir. Gezi direnişi de, AKP iktidarının çoğunluk despotizmine, neo-liberal talana, toplumsal mücadeleler tarihimizin en önemli sıcak bellek mekanlarından Taksim'in ve onun simgelediği değerlerin saygısızca kırılıp dökülmesine bir başkaldırıdır. Ağır travmalar, dayanılmaz acı ve kayıplar yaşanmış olsa da, Gezi direnişi önemli demokratik kazanımlar sağlamıştır. Örneğin, 2014 1 Mayıs'ında emekçilerin Taksim'e çıkmasını engellemek, Gezi Parkı'na AVM yapmak, AKM'yi yıkmak veya Taksim'e toplumsal muhalefetin çıkmasını yasaklamak, iktidardakiler için artık çok zor. Bu ve benzeri demokratik kazanımlar, toplumun dışlanan, baskılanan, ezilen kesimlerinin, kendi kaderlerini belirleme umut ve arzusunu arttıracaktır. Değiştiremeyeceklerine çaresizce inandıkları toplumsal koşulları veya hayatı değiştirebileceklerini görmek, bu toplumsal kesimler için daha iyi bir gelecek tahayyülünü mümkün kılmıştır. Demokratik mücadele ve hak arama kanallarının açık olduğu toplumlarda, etnik, dini, mezhepsel, cinsiyet, sınıf gibi farklılıkların kendilerini kamusal alanda özgürce ortaya koyabilmelerinin, örgütlenebilmelerinin, toplumsal gerilimlerin, çatışmaya yol açan düşmanlıklara sürüklenmesini önlediğini, başta siyasal şiddet olmak üzere şiddeti azalttığını biliyoruz. Genel olarak barışçı demokratik eylemlerle süren Gezi direnişi, Türkiye ve Dünya halklarının demokratik, barışçı direniş yöntemleri repertuarına önemli katkılar sunmuştur. Gezi direnişi sırasında her şeye rağmen Taksim Meydanı'nı dolduran hatta bir süreliğine ele geçiren yüz binler, Taksim'i, meydana çıkmaları onlarca yıl yasaklanmış sloganların, afiş ve posterlerin coşkulu egemenliğinde gören/izleyen milyonlarla birlikte ruhsal yaralarını sarmıştır. 1 Mayıs 1977'nin kanlı görüntüleri zihnimizde

Taksim Meydanı ile ilgili en kalıcı imgelerdi. Gezi direnişinden sonra Taksim'in çağrıştırdığı tüm imgeler travmatik olanlar olmayacak, Taksim'i, 1977 1 Mayıs'ında, umarsızca yerde kanlar içinde yatan emekçiler yanında, toplumsal olaylar müdahale araçlarına (TOMA), biber gazı bulutlarına rağmen korkusuzca mücadele eden direnişçilerle de anımsayacağız. Toplumsal muhalefetin 1977'de büyük bir katliam ve yenilgi yaşadığı aynı meydana dün yenilenler, bugün büyük bir mücadele verecek zaferlerini dans ederek kutladılar. Taksim hala sıcak bir bellek mekanı, ama artık yakmayan ısıtan bir sıcaklığı var. Çünkü düne göre çok daha fazla emeğin, emekçilerin Taksim'i. Gezi direnişinin demokrasinin gelişip olgunlaşmasına olası katkıları, toplumun yalnızca direnişe destek veren kesimlerini ilgilendirmiyor. Diğer %50'nin de zihniyet dünyalarında uzun ve kısa erimde önemli etkileri olacak. Özetle, özellikle sağlığın "politik iyilik hali" boyutunu düşündüğümüzde, Gezi direnişinin, yaralı toplumsal ruhumuza iyileştirici etkileri olduğunu söyleyebiliriz.

Gezi direnişinin toplum ruh sağlığı üzerine olan olumlu etkileri yanında önemli travmatik ruhsal etkileri de olmuştur. Türk Tabipleri Birliği'nin verilerine göre; 15 Temmuz 2013 tarihi itibarı ile gösterilerde 63'ü ağır olmak üzere 8163 kişi yaralanmış, yaralananlardan 3 kişi henüz hayati tehlikeyi atlamamıştır. Yine gösterilerde 106 kişi kafa travması geçirmiş, 11 kişi gözünü kaybetmiştir (**TTB, 2013**). Ne yazık ki, gösterilerde 5 kişi de hayatını kaybetmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş'ın açıklamasına göre Gezi parkı olayları nedeniyle 100 milyon TL'nin üzerinde bir maddi zarar olmuştur (**Milliyet Gazetesi, 2013**). Bu travmatik ve sosyal-ekonomik etkileriyle, Gezi direnişini "olağandışı durum" olarak niteleyebiliriz. Halk sağlığı açısından olağan dışı durum, insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğurma potansiyeline sahip olan, ölüm ve yaralanma düzeyinde insan yaşamını tehdit edici boyutları bulunan, olağan koşullarda sürmekte olan yaşamı ve insan aktivitelerini durdurarak, kesintiye uğratarak veya yavaşlatarak toplumları etkileyen ve etkilenen toplumun sahip olduğu olanak ve kaynaklarını kullanarak üstesinden gelemeyeceği, doğal, teknolojik veya insandan köken alan olaylardır. Bu şekilde tanımlanan olaylar travmatik nitelik taşımakla birlikte bu olayların olağandışı olmasının asıl nedeni, doğdukları olumsuz sonuçlardır. Can kaybı yaratmayan, alt ve üst yapıya zarar vermeyen, yaşam alanlarının uzağında meydana gelen olaylar, sonuçları

itibarı ile insanların sosyal ve ekonomik yaşamlarında kesintiye veya yavaşlamaya neden olmaya çağından, insan hayatını tehdit etmeyeceğinden, olağandışı olarak nitelendirilmemektedir.

Gezi direnişinde göstericilere polis tarafından orantısız güç kullanımının ötesinde yasa dışı şiddet kullanılmıştır. Başta Başbakan olmak üzere yöneticiler, barışçı, demokratik, hak aramaya yönelik bir eylemi, yanlış tutum ve müdahalelerle olağandışı bir durum, bir başka deyişle bir afet haline getirmişlerdir. Silahsız göstericilerden 4 kişinin öldürülmesi, 1 güvenlik görevlisinin ölümü, onlarca göstericinin sakatlanması, bazı şehirlerin çeşitli semtlerinde insanların sosyal ve ekonomik yaşamlarında önemli kesintilerin olması bunun açık göstergesidir. Bu nedenle, bir adım daha ileri giderek, Gezi direnişini "insan eliyle yaratılmış olağandışı durum" olarak tanımlayabiliriz. İnsan kaynaklı olağandışı durumlar; doğrudan insan yaşamını ve / veya toplumların olağan yaşamlarını hedef alan ve insan eliyle gerçekleştirilen saldırıları kapsayan olaylardır. İnsan eliyle gerçekleştirilen travmatik olaylar (savaş, çatışma, işkence, tecavüz, darp vb.), doğal afet, kaza gibi travmatik olaylara göre daha ağır ruhsal tepkilere yol açarlar. Gezi direnişindeki travmalara yol açan "insan eli", "devlet aklı"nın kullandığı "devlet eli"dir. Göstericilerin, çatışmaların şiddetlendiği dönemlerde, münferit bazı davranışlarıyla durumun olağandışı hale gelmesine sınırlı düzeyde katkıda bulduklarını da eklemek gerekir. Olağandışı durumlara bağlı olarak travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) yaygınlığının, farklı kültürel ve sosyodemografik özellikleri bulunan topluluklarda %3 ila 87 arasında değiştiği bildirilmiştir (Aker, 2006). Olağandışı durumlar sonrası TSSB yaygınlığı ile ilgili oranlardaki bu değişkenliğin, olağandışı durumun neden olduğu yıkımın büyüklüğü ve yol açtığı can kaybı gibi etmenlerle açıklanabileceği gibi ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin de etkili olduğu ve özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında TSSB yaygınlığı açısından farkın, gelişmekte olan ülkeler aleyhine, çarpıcı düzeyde olduğu ifade edilmiştir (Başoğlu, 2004). Bu durumun, gelişmiş ülkelerde travmatik olaylar sonrasında yaşamın normale dönmesi için yapılanların hızlı, yeterli, sürekli ve organize bir şekilde gerçekleşmesinin etkisi önemlidir. Olağandışı durumlardan sonra TSSB gelişimi açısından, kadın olmanın, psikiyatrik hastalık öyküsüne sahip olmanın, geçmişte travmatik yaşantı öyküsü bulunuyor olmasının, ailede psikiyatrik hastalık öyküsünün bulunuyor olmasının, sosyal destek düzeyinin

düşük olmasının, yalnız yaşıyor olmanın, düşük eğitim düzeyine sahip olmanın, afet nedeni ile ekonomik kayba uğramanın, afetin nesnel ve öznel şiddetini algılama düzeyinin ve yakınına kaybetmiş olmanın önemli risk faktörleri olduğu bildirilmiştir. Ancak olağandışı durumlardan sonra sadece TSSB değil, akut stres bozukluğu, uyum bozuklukları, depresyon, diğer anksiyete bozuklukları ve kronik psikiyatrik bozuklukların alevlenmesi gibi ruhsal bozukluklar da yaşanabilmektedir.

Gezi direnişi sırasında birincil mağdurların yani doğrudan travmaya uğrayanların, travmayla ilişkili bir ruhsal bozukluk geliştirmeleri, yukarıda sayılan risk etmenleri açısından değerlendirildiğinde, riski azaltan ve arttıran etkenler arasındaki denge, azaltanlar lehinedir.

Gezi direnişi sırasında travmaya uğramış kişilerin, travmayla ilişkili bir ruhsal bozukluk geliştirme riskini azaltan en önemli etken, Gezi direnişinin Türkiye toplumunda ve küresel düzeyde geniş bir destek bulmuş olmasıdır. Travma mağdurlarının, uğradıkları kayıpların, haksızlıkların, olayın tanıkları tarafından fark edilip anlaşılması ve bu kayıpların giderilmesi için mağdurlara destek verilmesi, travmaya bağlı tepkilerin bozukluğa dönüşmesi açısından önleyici etkiye sahiptir. Vietnam savaşı sonrası, Amerikan toplumunun bu savaşı kirli ve haksız bir savaş olarak görmesinin ABD askerlerinin travmayla ilişkili ruhsal bozukluklar geliştirme risklerini arttırdığı bilinmektedir (Green, 1990). Direniş sırasında Gezi Parkı içinde ruh sağlığı hizmeti veren Türkiye Psikiyatri Derneği üyesi psikiyatrların gözlemlerine göre akut dönemde ruhsal yardım almak için kendilerine başvuran olmamıştır. Bu ruhsal travmanın hiç yaşanmadığını göstermez. Ancak travmaya uğrayanların hazırlıksız, kurbanlar durumunda olduğu başka toplumsal travmalara göre farklılığın olduğuyla ilgili bir ipucu olarak yorumlanabilir. Gezi direnişçileri, ne yaptıklarını, neden yaptıklarını, kayıplarının anlamını kendilerine ve Dünyaya iyi bir şekilde, anlatabilmenin ve onların büyük ölçüde onayını almanın güven ve kararlılığıyla ruhlarını ferah tutabildikleri. Örneğin direniş sırasında gözünü kaybeden bir öğretim görevlisi, gözündeki korsan bandı ile öğrencilerinin mezuniyet töreninde "Gözüm üzerinizde" dövizini taşıyabilmiştir. İnsan hakları ihlalleri konusundaki kazanımlar, Gezi direnişinin, Gazi Mahallesinde 1995 yılında 22 kişinin güvenlik güçlerince öldürüldüğü Gazi Direnişi'nden farklı yaşanmasının temel nedenidir. Gazi'den farklı olarak, Gezi direnişinde

öldürülen göstericilerin en azından Ethem Sarisülük ve Ali İsmail Korkmaz olaylarında, katilleri olan polisler, kamuoyu baskısı, forumlardan yükselen tepkilerin etkisiyle ortaya çıkarılabilmektedir. Katillerin yargılanıp cezalandırılmaları, olayların, mağdur yakınları ve tanıklar üzerine olan travmatik yükü azaltıcı etkiye sahiptir. Bunun tersi olan "cezasızlık" (impunity) ise toplum ve mağdur yakınları açısından, yasin tamamlanmasını engelleyen, ruhsal yaralanmayı ağırlaştırır bir etkiye sahiptir (**Herman, 1997**).

Gezi direnişi sonrası akut dönemin ardından, Gezi mağdurlarının ruhsal tepkilerinin niteliğini ve seyirini belirleyecek en önemli etken, Gezi direnişçilerinin dayanışma ve iletişim ağlarının sürdürülüp geliştirilmesidir. Gezi ruhunun yaşatılabilmesi, Gezi mağdurlarının ruh sağlıkları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacaktır. Yaşamlarını kaybedenlerin yakınları, arkadaşları, sakatlananlar, çeşitli şiddet olaylarına doğrudan veya medya aracılığıyla tanık olmuş olanlar, akademik, ekonomik kayıpları olanlar, kayıplarını, yaralarını, Gezi ruhunun yaşatıldığı bir toplumda, kürede, daha kolay anlamlandırabilecek ve onarabileceklerdir. Bu anlamda Türkiye'nin çeşitli illerinde sürmekte olan forumların, demokratik kitle örgütlerinin çalışmalarının ve onların mağdurlarla dayanışmasının, mağdurların ruh sağlığı dolayısıyla toplum ruh sağlığı açısından önemi büyüktür.

Gezi direnişi, daha önceki toplumsal olaylardan farklı olarak ülke ve küresel ölçekte sosyal medyanın etkin olarak kullanıldığı bir toplumsal harekettir. Direnişçiler, klasik medya araçlarını yaya bırakacak hatta komik duruma düşürecek şekilde sosyal medyayı, aralarındaki iletişim ve toplumun tanıklığını sağlamak için kullanabilmiştir. Direnişin, kentlerin ara sokaklarında kaybolup gitmemesini sağlayan, onu geniş kitlelerin tanıklığına sunan bu kullanım, direnişçilerin kendilerine güven ve moral güçlerini arttırmıştır. Sosyal medyaya dayalı bu iletişim, toplumun geniş kesimleri hatta küresel unsurlarla direnişin dayanışmasını ve destek almasını sağlamıştır. İyi tanıklıkların, travma mağdurlarının, travmatik yaşantıları anlamlandırıp, belleklerinde uygun bir yer bulmalarında önemli etkisinin olduğunu biliyoruz. Travma mağdurlarına travmayla baş etme gücü veren en önemli unsur travmatik yaşantı sürecinde saldırganla baş başa olmadıklarını bilmeleridir (**Ulman, 1988**). Mağdur, saldırganın, tanıkların soyut varlıklarını dikkate aldığını, bir başka deyişle er veya geç hesap sorabileceklerini yani dolaylı etkileriyle, üçüncü göz, kulak, el olarak

tanıkların da sürecin içinde bulduklarını bilmek, hissetmek ister. Tanıklar, aile üyeleri, komşular, toplum gibi somut figürlerden, politik, dini-mistik inançlar gibi soyut unsurlara kadar uzanır. Üçüncülerin varlığı, mağdurun yalnızlık, terk edilmişlik, çaresizlik duygularıyla baş etmesinde yardımcıdır. Ancak genellikle şiddetli travmalarda, mağdurlar, zihinsel şemalarına sığmayan, tasavvur edilemez acılar yaşarken, soyut veya somut bütün tanıkların kendisini terk ettiği duygusunu, yani derin bir yalnızlığı yaşarlar. Anlayan, aynalayan, dayanışan, empatik tanıklar, tanıklıkların yokluğunda, saldırgan ve onun verdiği acılarla baş başa kalan mağdurların ruh halini, yalnızlık, yalıtılmışlık, dışlanmışlık, öfke gibi olumsuz duygu ve bilişlerin hakim olduğu "bağlantıyı kesme" (disconnection) tepkisi ile de açıklamak mümkündür. Şiddetli acıları yalnız ve çaresiz yaşayanların, çektiklerini kimsenin anlamayacağına dair güçlü inançlarının ürünü olan bu kopuşun, travmatik anıların sindirilmesini engelleyerek, mağdurda travmatik bir belleğe neden olduğunu biliyoruz (**Shalev, 2000**). İşlenerek belleğe geçmiş bir anı olarak yerleştirilemeyen travmatik anıların, çağrılmadan geri gelmeyle (flash back) karakterize travmatik bellek işleyişine yol açıklarını ve bu işleyişin, travma sonrası ruhsal bozuklukların tipik semptomlarını (kaygı, uykusuzluk, kabuslar, odaklanma güçlüğü, öfke vb.) ürettiğini vurgulamak gerekir.

Figley'e göre, "İkincil travmatik stres bozukluğunun gelişmesi için, kişinin travmatik olayı doğrudan yaşamaması gerekmez. Başkasının travmatik deneyiminden haberdar olması veya buna tanık olması yeterlidir" (**Figley, 1985**). Gezi direnişinde yaşanan travmatik olaylara, çok geniş bir kitlenin doğrudan veya dolaylı olarak tanıklık etmesi, toplum ruh sağlığı açısından "ikincil travmatizasyon" sıklığını arttırıcı bir etkendir. Burada özellikle direnişçilerle özdeşim kuran tanıklar açısından, bu riskin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu tanıkların ruhsal etkilenimlerinin, yukarıda belirtildiği gibi, göstericilerin mağduriyetlerinin resmi ve sivil kurumlar tarafından tanınması, yasa dışı zor kullanılan görevliler ve/veya sivil saldırganların saptanıp yargılanarak cezalandırılması ve direnişe neden olan uygulamalardan vazgeçilmesi halinde daha sınırlı düzeyde olacağı öngörülebilir. Aynı durum mağdur olan direnişçilerin yakınlarının yasalarını tamamlayarak travmanın olumsuz psikopatolojik sonuçlarından etkilenmemelerinde etkili olacaktır.

Birincil ve ikincil mağdurların ruh sağlığı açısından, resmi ve sivil kurum ve kuruluşların tutum ve

uygulamalarının önemi göz ardı edilemez. Toplumsal sağduyunun, iynin temsilcisi olması gereken bu yapılar, başta hükümet yetkilileri olmak üzere mağdurlara: "Sizleri anlıyoruz, taleplerinizi dikkate alıyoruz, haksızlığa uğradığınız hakikatini kabul ediyor ve özür diliyoruz. Suçluların cezalandırılması için elimizden geleni yapacağımıza söz veriyoruz. Toplum adına kayıplarınızı tazmin etmek istiyoruz" mesajını vermeleri gerekir. Gezi direnişinde, TTB, TMMOB gibi çeşitli sivil toplum örgütleri, toplum üzerinde iyileştirici etkileri olan iyi tanıklık örnekleri vermişlerdir. Devlet veya hükümet yetkilileri için aynı şeyi söylemek olanaksızdır. Özellikle Başbakanın direnişçileri aşağılayıcı hatta şeytanlaştırıcı söz ve söylemleri, kendi destekçileri de dahil tüm toplumun ruh sağlığına zarar vermiştir. Başbakan direnişçilere karşı kullanılan yasadışı şiddeti onaylayarak hatta kışkırtarak, toplumdaki kutuplaşmayı şiddetlendirmiş, demokratik haklarını meşru, barışçı yollarla arayanlara karşı şiddet kullanılabileceğini ilan ederek, toplumun şiddetle ilişkisini bozan müdahalelerde bulunmuştur. Polisin ve polise yardım etme iddiasında olan odunlu, palalı, silahlı kişilerin şiddet eşiğini söylemleriyle düşürmüş ve onarılmaz kayıpların yaşanmasında pay sahibi olmuştur. Toplumun Gezi sonrası ruh sağlığı ve iyilik halini tehdit eden önemli bir sorun, Başbakan'ın bu düşmanlaştırıcı söylemlerinden etkilenmemesi olanaksız olan bazı mahkemelerin, göstericilere ve iyi tanıklık etmeye çalışan STÖ mensuplarına ağır cezalar verme niyetlerini, hazırladıkları iddianameleriyle ortaya koymalarıdır. Hükümetin bu ve benzeri tutum ve uygulamaları Gezi mağdurlarının travmatik yaralarının derinleşmesine ve iyilik haline ulaşmalarının gecikmesine yol açabilecektir.

Hükümetin söz konusu, ayrıştırıcı, şiddeti çözüm yolu olarak gören antidemokratik söylem ve uygulamalarından olumsuz etkilenen bir diğer kesim de Gezi eylemlerinde genellikle saldıran taraf olarak gördüğümüz güvenlik güçleridir. Üniformalarını çıkarsalar pek çoğu barikatların öteki tarafına, direnişçilerin yanına geçebilecek, genç insanlar, insanlık dışı koşullarda, toplumun önemli bir kesiminin eleştiri ve protestolarına neden olan acımasız işler yapmaya zorlanmışlardır. Bu kirliliği gönüllü olarak zevkle yapanlar dışındakilerin, yaptıkları veya ortak oldukları acımasızlıktan etkilenmemeleri hatta travmatize olmamaları olanaksızdır. Henüz yeterli veri ve araştırma olmamakla birlikte Gezi direnişi sürecinde polis intiharlarının artması, polisin içinden örgütün demokratikleştirilmesi yönünde alışılmadık seslerin çıkması önemsenmesi gereken bir nokta-

dır. Gezi ruhu, ülke genelinde yankı bulmaya devam ederse, travmatik bozukluklar açısından başta Gezi olaylarına müdahale edenler olmak üzere tüm polis teşkilatı, Gezi'nin olumsuz ruhsal etkileri açısından çok riskli bir grup olarak tanımlanabilir.

Travmaya saplanmak ve şiddet sarmalı

Toplumsal veya bireysel travmanın etkilerinden arınmak üç aşamalı bir süreci gerektirir. İlk aşama, mağdurların tekrar travmatize edilmeyecekleri bir güvenlik ortamının oluşturulmasıdır. Tekrar travmaya uğrama olasılığının olduğu bir ortamda iyileşmeden, arınmadan söz edilemez. İkinci aşama olan hatırlama ve yas işi (grief work) veya bellek çalışmasının yapılabilmesi için, mağdurların travmatik olayların girdabından kurtulmaları gerekir. Yas tutma süreci veya bellek çalışması, mağdur kişinin/topluluğun/toplumun, yitirilen şeyin zihinsel temsilini hatırlamak, gözden geçirmek ve bu ilişkiyi anlamlandırmak üzere başvurduğu zihinsel etkinliklerin tümüdür. Travmatik kayıplar ardından tutulan yas, mağdurun travmatik olayın bitmek bilmez tacizleriyle bozulan öyküsünü, söz öncesine kilitlenmiş travmatik yaşantıyı söze dökerek, sembolize ederek yeniden yazmasıdır. Hatırlama, birey veya topluluğun kendi kendine, kendi içinde yaptığı bir bellek çalışması değildir. Hatırlama ancak ötekinin varlığında ötekiyle, yani tanıklarla birlikte yapıldığında anlam kazanır. Bir bakıma, başlangıçtan itibaren ancak ötekiyle ilişki içinde yazılabilen benlik veya toplumsal öykülerimiz, yine ötekinin tanıklığında travmatik yaralarını onarabilir. Yukarıda belirtildiği gibi devlet eliyle yaratılan toplumsal travmaların, yine aynı devletin; hükümet, adalet, sağlık, güvenlik vb kurumlarının iyi tanıklığı üzerinden onarılması genellikle çok zordur. Türkiye toplumu, böylesi bir ceberut devlet-mağdur toplum ilişkisinin kısır döngüsünden, eskiye göre önemli ilerlemeler olsa da henüz kurtulamamıştır. Ülkemizde politik, ideolojik, etnik, dini vb. nedenlerle hoşnutsuzluk yaşayan kitlelerin, hoşnutsuzluklarını ifade edebilmelerinin ve bunu giderme yönünde özgürce örgütlenebilmelerinin ve mücadele vermelerinin devlet terörüne başvurularak engellenmiş olması toplumsal bir gerçeğimizdir. Kitlelerin toplumsal talepleri doğrultusunda örgütlenip mücadele etmelerinin yani özgürce siyaset yapmalarının engellendiği durumlarda, özellikle devlet şiddetinin muhalifleri bastırmak için kullanıldığı toplumlarda, şiddet kullanarak direnmek, toplumun belirli kesimlerinin ya da tanıkların gözünde meşruiyet kazanabilmektedir. Gezi direnişi sırasında göstericilerin şiddete başvurmama konusundaki çabaları, bu konuda bir iç disipline sahip olmaları açısından

çok önemlidir. Türkiye’de muhaliflerin şiddete şiddetle karşılık vermeye, silah kullanmaya bizzat resmi görevlilerce kışkırtılmasının yerleşik bir devlet geleneği olduğunu biliyoruz. Bu yolla muhaliflerin halkın gözündeki meşruiyetleri zayıflatılıp, medya desteği ile “terörist” olarak damgalanmaları mümkün olmuştur. Bu damgalamanın ardından özellikle 12 Eylül öncesi ve sonrasında muhaliflerin devlet terörüyle nasıl ezildikleri toplumsal belleğimizde tazeliğini korumaktadır. Devletin hep zinde olan şiddet kullanma refleksine zemin hazırlayacak davranışlardan Gezi direnişçilerinin kaçınması, kimlikleri, vatan haini düşmanları demir yumrukla ezen “kahramanlar” olarak oluşturulan devletin kolluk güçlerini, kimlik bunalımına sokmuştur. Güvenlik güçlerinin en çok serzenişte bulunduğu şey direnişçilerin Türk bayrağı taşımalarıydı. Bu sembol, yok etmek üzere programlandıkları “düşman kuvvetler” şablonuna uymuyordu. Güvenlik güçlerini en çok zorlayan eylemlerden biri hatta birincisi, “duran adam” eylemleri oldu. Durarak eylemek, kimliğini eyleyeni durdurmak üzere kurmuş olan polisi çileden çıkardı. Onun eylemcilerden istediği hatta onları zorladığı şey durmalarıydı. Ancak bu duruş, polisin inisiyatifinde olmalıydı. Eylemciler kendi iradeleriyle durunca, polis onlar üzerindeki durdurma görevinden kaynaklı inisiyatifini yitirdi. Polisin silahlı bir eylemci karşısında ne yapacağıyla ilgili bilgisi, deneyimi fazlasıyla vardı, zaten onu polis kılan kimliğini kuran bu ilişkiydi. Fakat duran adamlar-kadınlar karşısında polis, polis kimliğini kaybetti. Bu nedenle polis telsizlerinde “bütün duranları alın!” veya “durmasın gezinsinler!” gibi anlamsız emirler duyuldu. Gezi direnişinin alışıldan farklı eylem repertuarı, bizlere devletin şevkle muhalifleri ezebilmesi için, onunla aynı dili, araçları kullanan “düşman öteki” olarak muhaliflere ihtiyacı olduğunu bir kere daha gösterdi.

Bu yeni dil ve araçların Türkiye halklarının demokrasi mücadelesine yeni bir “ruh” getirmesi umduyla.

Kaynaklar

- Aker AT** (2006) 1999 Marmara depremleri: Epidemiyolojik bulgular ve toplum ruh sağlığı uygulamaları üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Derg.* 17:204-212.
- Başoğlu M, Kılıç C, Şalcıoğlu E, Livanou M.** (2004) Prevalence of posttraumatic stress disorder and comorbid depression in earthquake survivors in Turkey: An epidemiological study. *J Trauma Stress*, 17:133-141.
- Delon J** (2002) *Bir Beyoğlu Gezisi 2. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.*
- Figley, CR** (1985) *Trauma and Its Wake. The Study and Treatment of PTSD.* New York: Brunnel / Mazel
- Green BL, Grace MC, Liindy JD, Gleser GC, Leonard AC.** (1990) Risk factors for PTSD and other diagnosis in a general sample of Vietnam veterans. *Am J Psychiatry*, 147:729-733.
- Herman, J** (1997) *Trauma and Recovery*, New York: Basic Books.
- Kaptanoğlu, C** (2013a) Taksim’e Çıkmak, *Yarın Gazetesi*, no: 20130607
- Kaptanoğlu, C** (2013b) “Çevrimiçi” Hayatlar Gezi Parkı’nda Çevrimdışı’na çıktı, *Mesele Dergisi*, Temmuz 2013 sayı:79
- Kaptanoğlu, C** (2013c) “Boş gösteren” olarak Gezi’nin Ağaçları, *Yarın Gazetesi*, no:20130724
- Laclau E** (2007) *Popülist Akıl Üzerine*, İstanbul: epos.
- Laclau E., Mouffe C** (1992) *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*, İstanbul: Birikim.
- Marx, K., Engels, F.** (2013) *Komünist Manifesto*, İstanbul: Can Yayınları.
- Melucci, A** (1980) *The new social movements: A theoretical approach.* *Social Science Information* 19(2): 199-226
- Milliyet Gazetesi** (2013) <http://gundem.milliyet.com.tr/topbas-gezi-deki-zarari-acikladi/gundem/detay/1728222/default.htm>. Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2013.
- Rudé G** (1964) *The Crowd in History: A Study of Popular Disturbances in Franca and England 1730-1848*, London: Wiley.
- Shalev AY, Yehuda R, Mc Farlane AC** (2000) *International Handbook of Human Response to Trauma*, New York: Kluwer Academic/Plenum.
- Türk Tabipleri Birliği (TTB)** (2013) http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/newyork3952.html?utm_medium=twitter&utm_source=twitterfeed. Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2013.
- Ulman, R.B., Brothers, D** (1988) *A Psychoanalytic Study of Trauma*, London: The Analytic Press.